

Академія адвокатури України

Сокиринська Оксана Анатоліївна

УДК 343.982.3

**КРИМІНАЛІСТИЧНІ ТА ПРОЦЕСУАЛЬНІ ПИТАННЯ ІДЕНТИФІКАЦІЇ
ЛЮДИНИ ЗА СЛІДАМИ-ВІДОБРАЖЕННЯМИ**

Спеціальність 12.00.09 – кримінальний процес та криміналістика; судова
експертиза

Автореферат
дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата юридичних наук

Київ – 2004

Дисертацією є рукопис

Робота виконана на кафедрі криміналістики Київського національного університету імені Тараса Шевченка

Науковий керівник: Заслужений діяч науки і техніки України,
академік Академії правових наук України,
доктор юридичних наук, професор,
Гончаренко Владлен Гнатович,
Академія адвокатури України
професор кафедри кримінального
процесу та криміналістики.

Офіційні опоненти: доктор юридичних наук, професор,
заслужений юрист України,
Іщенко Андрій Володимирович
Національна академія внутрішніх справ України,
секретар Вченої ради.

кандидат юридичних наук, доцент
Колесник Валерій Аркадійович,
Національна академія Служби Безпеки України,
начальник кафедри криміналістики

Провідна установа – Одеська Національна юридична академія

Захист відбудеться “ ____ ” _____ 2004 року о 14 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради К 26.122.01 у Академії адвокатури України (01032 Київ-32, бульвар Тараса Шевченка, 27)

З дисертацією можна ознайомитись у бібліотеці Академії адвокатури України (01032 Київ-32, бульвар Т. Шевченка, 27)

Автореферат розісланий “ ____ ” _____ 2004 р.

Вчений секретар
спеціалізованої вченої ради

доцент О. П. Кучинська

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми дослідження. Ефективне попередження та розслідування злочинів вимагає постійного вдосконалення діяльності правоохоронних органів. Проблема оптимізації такої діяльності включає в себе вирішення питань, серед яких можна виділити організаційні, правові, матеріально-технічні та науково-методичні. Необхідність підвищення ефективності діяльності правоохоронних органів обумовлена реформуванням адміністративно-командної системи управління, переходом до ринкових відносин, руйнуванням виробничо-господарських зв'язків між колишніми республіками СРСР, що викликало низку негативних явищ у вигляді тимчасового спаду виробництва, безробіття, погіршення життєвих умов значної частки населення України, які закономірно спричинили зростання злочинності.

Незважаючи на те, що в результаті вживаних економічних і організаційних заходів останнім часом ріст злочинності дещо знизився, все ж велику загрозу для держави та її населення становлять збільшення корисливо-насильницьких злочинів та якісні зміни у структурі злочинності. Великі труднощі для ефективної боротьби зі злочинністю складають постійна тенденція злочинців, зростання їхньої організованості, поява нових видів злочинів, міжрегіональних та навіть міжнародних консолідованих злочинних угруповань, удосконалення способів скоєння злочинів. В той же час технічне і наукове оснащення правоохоронних органів ще відстає від нагальних потреб практики.

Для боротьби зі злочинністю державою з різним успіхом проводяться заходи політичного, правового, соціального, економічного, просвітницького характеру, які певним чином впливають на рівень злочинності взагалі. Ці заходи в сукупності мають стратегічне значення, справляють позитивний вплив на зміцнення законності і правопорядку, але для розкриття конкретних злочинів вони мають вельми опосередковане значення. В цьому сенсі для забезпечення успішного вирішення органами дізнання, слідчими повсякденних завдань, пов'язаних з повним, об'єктивним та всебічним розслідуванням і попередженням злочинів, слід постійно звертати увагу на криміналістику, її розвиток, тенденції, вдосконалювати існуючі та створювати нові методи дослідження речових доказів.

Функція криміналістики, як науки про закономірності виникнення інформації про злочин та засоби й прийоми виявлення, вилучення, дослідження, оцінки та використання цієї інформації для ефективного розслідування, саме і полягає у науковому забезпеченні працівників органів дізнання, слідчих, експертів та суддів спеціально розробленими та перевіреними практикою технічними засобами, тактичними прийомами та методами розслідування і судового розгляду конкретних кримінальних справ.

У системі доказів особливе місце належить різноманітним речовим доказам.

Велику, а часом і вирішальну роль серед них відіграють сліди, які у реальних просторових і часових вимірах відображають індивідуально визначені об'єкти речової обстановки розслідуваної події. Удосконалюючи існуючі та розробляючи нові методи, способи і засоби виявлення, вилучення та дослідження слідів, вчені-криміналісти зробили великий внесок не тільки у розвиток науки криміналістики взагалі, а й у вирішення пов'язаних зі слідами практичних питань, що виникають у процесі розслідування злочинів.

Такого напряму питання вирішували, зокрема Р.С. Белкін, В.Є. Бергер, Т.В. Варфоломеева, А.І. Вінберг, В.Г. Гончаренко, Г.І. Грамович, Г.Л. Грановський, П.В. Данісявічус, Н.М. Дяченко, Ю.Ф. Жаріков, А.В. Іщенко, Є.П. Іщенко, В.Я. Колдін, В.А. Колесник, В.П. Колмаков, І.Ф. Крилов, В.К. Лисиченко, Л.К. Литвиненко, С.П. Мітрічев, А.Я. Паліашвілі, С.М. Потапов, В.М. Прищепа, Г.В. Прохоров-Лукін, М.В. Салтевський, М.Я. Сегай, М.О. Селіванов, С. І. Тихенко, А.О. Фокіна, В.В. Циркаль, Б.І. Шевченко, В. І. Шиканов, І. М. Якімов.

Проте опубліковані праці не вичерпують сучасних потреб науки та запитів практичної діяльності правоохоронних органів, оскільки відбулись значні зміни у розвитку науки криміналістики, зокрема, з'явилися нові напрями розвитку криміналістичної техніки, які своєю появою значно розширюють її можливості у дослідженні та використанні слідів-відображень і вимагають серйозних теоретичних висновків.

Зазначені обставини обумовлюють актуальність розробки цієї теми на основі аналітичного огляду розвитку криміналістичного слідознавства, використання криміналістичних знань та даних природничих і технічних наук, формування поняття сліду як речового доказу в теорії доказів, а також інших основ вчення і розширення уявлень про сліди людини, формування рекомендацій правоохоронним органам щодо використання криміналістичної інформації, що міститься у слідах та має значення у справі. Все це спрямовано на підвищення наукового рівня розкриття злочинів.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами.

Тема дисертаційного дослідження відповідає вимогам „Комплексної програми профілактики злочинності на 2001-2005 роки” (затверджена Указом Президента України №1376/2000 від 25 грудня 2000 р.), метою якої є забезпечення активної протидії злочинності на основі чіткого визначення пріоритетів, поступового нарощення зусиль держави і громадськості, вдосконалення законодавства, організації засобів і методів запобігання злочинам та плану наукових досліджень кафедри криміналістики юридичного факультету Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Тема ДК 01597 “Класифікація видів науково-технічної діяльності” 112300009, підтема № 97115 (ДР 0197 \ 003329).

Мета і завдання дослідження. Мета дослідження полягає у подальшій розробці криміналістичного слідознавства: формуванні поняття слідів-відображень людини, що виникають на місці скоєння злочину; узагальненні практики їх виявлення, вилучення та дослідження під час розслідуванні злочинів та у викритті злочинців; визначенні їх ролі у розслідуванні злочинів; формуванні практичних рекомендацій щодо найбільш ефективного застосування технічних засобів і методів роботи із слідами-відображеннями людини під час розслідування та використання результатів їх застосування у доказуванні в кримінальному судочинстві.

Відповідно у дисертаційному дослідженні головна увага зосереджується на вирішенні таких основних *завдань*:

- провести аналітичний огляд становлення та розвитку криміналістичного слідознавства, поняття сліду та його значення у розслідуванні злочинів;
- розкрити процес формування поняття сліду як речового доказу у системі криміналістичної техніки і доказового права;
- визначити поняття слідів-відображень людини;
- показати співвідношення між криміналістичним поняттям сліду у широкому та вузькому розуміннях, що відображається у спеціальній літературі;
- критично проаналізувати існуючі класифікації слідів за ознакою механізму відображення та запропонувати авторську класифікацію;
- проаналізувати практику застосування методів і засобів криміналістичної техніки у діяльності правоохоронних органів України та інших країн, вказати на особливості виникнення, виявлення, вилучення та дослідження слідів;
- розробити, сформулювати та обґрунтувати пропозиції та методичні рекомендації, спрямовані на вдосконалення проведення огляду місця події злочину та інших дій і заходів щодо використання слідової інформації, одержаної криміналістичними, медико-біологічними, хімічними, фізичними методами виявлення, вилучення, дослідження та збереження різноманітних слідів-відображень.

Об'єкт дослідження – теоретичні та практичні питання сутності і місця слідів-відображень у доказово-пізнавальному процесі кримінального судочинства та засоби і методи їх дослідження в минулому і на сучасному етапі розвитку криміналістики.

Предмет дослідження – закономірності утворення слідів-відображень і виникнення у зв'язку з цим доказової інформації та значення останньої для розслідування.

Методи дослідження. У відповідності до мети та завдань дослідження в роботі використано методи пізнання:

- діалектичний метод дослідження, який дозволив комплексно підійти до аналізу

тенденцій і закономірностей розвитку криміналістичного слідознавства, що об'єктивно обумовлений потребами практики боротьби зі злочинністю;

- метод історичного аналізу, який дозволив узагальнити розвиток криміналістичного слідознавства від його зародження до теперішнього часу, методик криміналістичної ідентифікації людини за її слідами-відображеннями;
- системно-структурний метод, який дозволив розглядати методи дослідження слідів-відображень як структурованої ланки в системі джерел доказової інформації і провести їх порівняльний аналіз;
- формально-логічний метод, який дозволив визначити поняття “слід”, “слід-відображення”, “трасологія”, “слідознавство”, “контактні сліди”, “субстанціональні сліди” тощо і подальше їх використання в судженнях та умовиводах;
- логіко-юридичний метод, який дозволив зробити висновки про місце слідів-відображень людини (особливо голосу і запаху) у системі доказів і дати їх класифікацію;
- спеціально-юридичний метод, який дозволив проаналізувати правові та статичні норми і визначити сутність методів роботи зі слідами-відображеннями людини та шляхи їх застосування у кримінальному судочинстві на основі доказового права і з врахуванням потреб практики.

При підготовці дисертаційного дослідження були використані роботи як вітчизняних, так й зарубіжних криміналістів, процесуалістів, експертів, праці в галузі теорії пізнання, теорії ідентифікації, теорії інформації, логіки, психології, фонетики, анатомії людини, фізіології, медицини, гістології, фізики, хімії.

Наукова новизна одержаних результатів полягає в тому, що у дисертаційному дослідженні вперше в українській правовій літературі на монографічному рівні комплексно розглянуті теоретичні й практичні питання основ криміналістичного слідознавства в єдності контактних і субстанціональних слідів-відображень людини як джерел доказової інформації у практиці розслідування злочинів.

Елементи наукової новизни, які відбивають внесок автора в розробку визначеної проблеми, полягають у наступному:

1. Визначено поняття сліду-відображення в криміналістиці.
2. Наведено додаткові аргументи щодо визначення співвідношення слідознавства і трасології.
3. Визначено різні види слідів-відображень, дано їх класифікацію за механізмом утворення.
4. Дано поняття контрактних і субстанціональних слідів-відображень.

5. Систематизовано і обґрунтовано перелік обставин, які можуть бути встановлені на досудовому слідстві за допомогою криміналістичних методів, прийомів та засобів виявлення і дослідження слідів-відображень.

6. Обґрунтовано на підставі узагальнення даних літературних джерел можливості застосування криміналістичних методів виявлення прихованих слідів-відображень.

7. Сформульовано висновки і пропозиції відносно удосконалення використання спеціальних криміналістичних знань, методів і технічних засобів для отримання доказової інформації під час виявлення конкретних слідів-відображень та їх дослідження.

8. Наведено системну аргументацію щодо застосування в ідентифікації людини запаху, голосу, генетичних утворень як їх слідів-відображень.

9. Сформульовано принципову можливість використання для ідентифікації особи ще не вивчених на сучасному етапі відображень (властивостей) людини.

10. Обґрунтовано організаційні та методичні рекомендації щодо вдосконалення діяльності органів дізнання та досудового слідства у виявленні, фіксації, вилученні та збереженні слідів-відображень.

Положення та рекомендації, що мають значення для науки та діяльності правоохоронних органів, сформульовані у дослідженні, відповідають вимогам наукової новизни.

Теоретичне і практичне значення результатів дослідження полягає у тому, що викладені в дисертаційному дослідженні положення, узагальнення та висновки можна використати у:

- науково-дослідних роботах для вдосконалення теоретичних положень криміналістичного слідознавства та криміналістики в цілому на основі нового концептуального підходу до визначення слідів-відображень людини;
- вдосконаленні організації роботи органів дізнання та досудового слідства у роботі зі слідами;
- навчальному процесі при викладанні курсу криміналістики, кримінального процесу та судової експертизи, підготовці підручників, методичних матеріалів, посібників та довідкової літератури.

Розробки, підготовлені за матеріалами дисертаційного дослідження, використовуються в навчальному процесі кафедрою кримінального права, кримінального процесу та криміналістики Академії праці і соціальних відносин Федерації профспілок України, кафедрою криміналістики Київського національного університету імені Тараса Шевченка та кафедрою кримінального процесу і криміналістики Академії адвокатури України.

Особистий внесок здобувача. Дисертаційне дослідження є самостійно виконаним науковим дослідженням автора. Особистим внеском здобувача є конкретні, викладені у роботі результати, які він отримав на основі дослідження та узагальнення теоретичного і практичного матеріалу в галузі слідознавства нашої та деяких інших країн.

Апробація результатів дисертаційного дослідження. Основні положення дисертаційного дослідження доповідались на: Других всеросійських криміналістичних читаннях, присвячених пам'яті Р.С. Белкіна в Інституті права, соціального управління та безпеки Удмуртського університету (14 грудня 2001 р., м. Іжевськ); Міжнародній науковій конференції в Академії праці і соціальних відносин Федерації профспілок України “Україна: шляхами віків”, присвячена 175-річчю від дня народження Георгія Андрузького (17 травня 2002 р. м. Київ); Науково-практичній конференції по обговоренню проекту нового КПК України в Академії адвокатури України (Київ, 2004); засіданні кафедри криміналістики Київського національного університету імені Тараса Шевченка; засіданнях кафедри кримінального права, кримінального процесу та криміналістики Академії праці та соціальних відносин Федерації профспілок України.

Публікації. Основні положення і висновки дисертаційного дослідження викладені в п'яти статтях у наукових фахових виданнях, внесених в перелік Вищої атестаційної комісії України, з них одна в співавторстві.

Структура роботи. Дисертація складається з вступу 2 розділів, які охоплюють 7 підрозділів, висновків, двох додатків та списку використаних джерел. Обсяг дисертації становить 200 сторінок, з яких 173 основного тексту. Бібліографія складає 297 найменувань.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У вступі обґрунтовано вибір теми дисертаційного дослідження, актуальність, визначено мету, завдання, об'єкт, предмет та методи дослідження, обумовлено наукову новизну одержаних результатів, а також їх теоретичне і практичне значення, рівень їх апробації.

Розділ перший “Загальнотеоретичні основи криміналістичного слідознавства” присвячений аналізу історичного розвитку криміналістичного слідознавства як розділу криміналістичної техніки, поняттю сліду в аспекті теорії відображення, а також проблемам, що виникають при застосуванні до слідів класичної теорії криміналістичної ідентифікації.

У першому підрозділі “Огляд розвитку криміналістичного слідознавства і формування його предмета як розділу криміналістичної техніки” розкрито процес

становлення криміналістичного слідознавства з прадавніх часів до сьогодення та визначено дві основні стадії цього процесу:

– початковий етап на шляху розвитку криміналістичного слідознавства характеризується використанням слідів-відображень людини з прадавніх часів народними слідопитами для пошуку злочинця та накопичення відповідних знань у цій галузі, діяльність яких мала емпіричний характер;

– другий етап, науковий, характеризується появою науково-розроблених прийомів фіксації слідів злочину на місці події та початком використання методів їх досліджень.

Доведено, що етапи розвитку криміналістики як науки співпадають з етапами розвитку криміналістичного вчення про сліди. Досліджено властивості слідів-відображень людини у динаміці розвитку та повноти отримання з їх допомогою інформації про подію злочину та його учасників (злочинця чи потерпілого), що в свою чергу дозволяє розглядати будь-які сліди людини як джерело доказів у справі.

Показано процес становлення і формування поняття сліду у криміналістиці, а також створення трасології та її основних положень. Визначено поняття криміналістичного слідознавства як розділу криміналістичної техніки. Розвиток знань у галузі інформатики, фізики, хімії, медицини, біології та інших природничих наук, а також формування процесуальних засад використання даних цих наук у встановленні всіх елементів предмета доказування через удосконалення змістовності окремих слідчих дій та покращення методичного забезпечення судових експертиз сприяло і сприяє формуванню предмета слідознавства як розділу криміналістичної техніки, більш обґрунтованого, змістовного і практично ефективного та переконливого, ніж трасологія.

Зроблено висновок, що система наукових ефективних методів конкретного пізнання виникає на базі основ теорії цієї науки, визначення її предмета, термінології та розвинутих класифікацій в окремих її розділах. Наукова класифікація об'єктів, закономірності розвитку яких охоплюються предметом даної науки, є одним з наріжних каменів методології цієї науки і, вочевидь, детермінується саме її предметом. Наукові обґрунтування поняття сліду в криміналістиці та їх класифікації багатьох вчених-криміналістів створили основу трасології як розділу криміналістичної техніки. Класифікація контактних слідів, запропонована Б.І. Шевченком, до цього часу є основоположною.

У другому підрозділі “Сліди-відображення в криміналістиці: природа, види та способи отримання” досліджено питання ролі відображень у гносеологічному процесі, співвідношення понять “факт”, “відомості про факт”, “інформація”, “значуща інформація”, “доказова інформація”, але насамперед – власне саме відображення і його значення у

встановленні факту. Зазначено, що криміналісти користуються не доказами, а відомостями про факти, які за певних умов можуть стати доказами, коли вони міститимуться у передбачених законом джерелах. Проаналізовано і чітко визначено зміст поняття “інформація” та її класифікацію. Доведено, що процес слідоутворення можна розглядати як інформаційний, а наслідки вчиненого злочину (події, що розслідується) як доказову інформацію. Зазначено, що джерела отримання інформації про подію залежать від участі того чи іншого суб’єкта у кримінальному процесі. Для слідчого такими джерелами є обставини місця події, матеріальні та ідеальні сліди. Інші суб’єкти кримінального процесу керуються протоколами слідчих дій.

Доведено, що будь-яке відображення – це інформація, тобто відомості, які знімають або зменшують невизначеність, своєрідна і досить надійна у пізнавальному сенсі модель одного предмета або процесу в іншому. Тому будь-які відображення людини у навколишньому середовищі, виявлені або змодельовані, можуть використовуватись у судовому пізнанні як надійні джерела доказової інформації.

У третьому підрозділі “Класифікація слідів-відображень людини у криміналістиці. Сучасні напрями розвитку криміналістичного слідознавства” сформульовано позицію автора щодо розмежування поняття слідів у широкому і вузькому розумінні на основі аналізу людини як інтегрального слідоутворюючого об’єкта з врахуванням даних генетики, біохімії, цитології, гістології, одорології, акустики, фоноскопії, інформатики, які вже зараз принципово збільшили межі наукових уявлень про її індивідуальні властивості. Зроблено висновок про те, що будь-які сліди, які залишає людина, є її відображеннями, які так чи інакше, аж до індивідуальної визначеності, характеризують окремі властивості людини та людини у цілому, тому втрачає сенс наукове розмежування слідів у широкому і вузькому розумінні. Створено принципово нову класифікацію слідів-відображень людини. Виділено дві великі групи рівнозначних за своєю пізнавальною цінністю слідів-відображень людини – контактні і субстанціональні, а також визначено їх поняття.

На основі розгляду теорії та практики криміналістичного слідознавства можна виділити п’ять напрямів його розвитку:

- розвиток вчення про мікрооб’єкти;
- розвиток системи знань про сліди запахів;
- удосконалення існуючих та розробка нових технічних засобів і технологій фіксації та дослідження голосу людини;
- удосконалення і розробка методик встановлення групової належності та проведення індивідуального ототожнення людини за її біологічними слідами-

відображеннями (кров, сперма, слина, волосся, нігті тощо);

– удосконалення, уточнення та розвиток методик з метою посилення точності виявлення ідентифікаційних ознак і їх використання у ідентифікаційних та діагностичних цілях при вирішенні окремих криміналістичних завдань, створення нових методів дослідження та класифікації контактних слідів.

Розділ другий “Можливості встановлення доказових фактів на основі інформації, одержаної із слідів-відображень людини” присвячений аналізу форм виявлення, дослідження і використання слідів-відображень людини у доказуванні, а також сучасних методів дослідження слідів-відображень людини у практиці вітчизняних та зарубіжних експертних установ.

У першому підрозділі “Передумови і завдання використання слідів-відображень людини у розслідуванні” досліджено розвиток криміналістичного слідознавства, тенденції використання слідів у кримінальному судочинстві як засобів пізнання істини і юридичного доказування обставин розслідуваної справи, філософські, теоретико-криміналістичні та інформаційні засади теорії відображення. Доведено, що величезна слідча, експертна і судова практика свідчать про непересічне, а часто й вирішальне значення слідів-відображень людини для продуктивного пізнання фактів, які становлять передбачений законом предмет доказування. Сліди-відображення, як складові загального процесу взаємодії, неодмінно несуть не лише пізнавальне навантаження, а й дозволяють за певних умов техніко-дослідницького і процедурного характеру виконувати роль джерел доказів у вигляді первинних і похідних речових доказів.

У другому підрозділі “Форми виявлення, дослідження і використання слідів-відображень людини у доказуванні” досліджено повноваження слідчого, експерта-криміналіста і спеціаліста у кримінальному процесі при дослідженні слідів як джерел доказів. Твердження, що діяльність експерта-криміналіста при дослідженні речових доказів має чисто технічний характер, а не правовий, неточне, оскільки ґрунтується на запереченні єдності та тісного взаємозв'язку і взаємообумовленості всіх розділів науки криміналістики. Доведено, що робота експерта-криміналіста носить не тільки технічний, а й правовий характер, бо його висновок як джерело доказів формується на основі даних криміналістики – юридичної міжгалузевої прикладної науки. У зв'язку з цим постійно постає питання про розмежування компетенції слідчого і експерта-криміналіста. Автор поділяє позицію, за якою криміналістична експертиза призначається у випадках, коли для вирішення поставленого питання, крім спеціальних знань у галузі криміналістики, необхідне оціночне судження суб'єкта дослідження, тобто коли висновок виступає як опосередковане знання. У решті випадків застосування криміналістичної техніки і

встановлення доказових фактів повинно відбуватися без призначення експертизи або самим слідчим, або за допомогою спеціаліста. Допомога спеціаліста особливо може бути необхідною тоді, коли для вирішення питання не потрібно здійснювати оцінку ознак та властивостей, але потрібні глибокі спеціальні знання в одній або кількох галузях криміналістики.

У третьому підрозділі “Контактні сліди-відображення людини” проаналізовано можливість ідентифікації людини за контактними слідами-відображеннями. До них відносять лише ті відбитки, які відображають особливості зовнішньої будови слідоутворюючого об’єкта (сліди рук, сліди ніг та взуття, зубів, нігтів, губ тощо). До покладених на них завдань можна віднести найголовніші:

- ідентифікація особи або предмета за залишеним слідом;
- встановлення групової або видової належності об’єктів;
- встановлення деяких анатомо-фізіологічних особливостей (ознак), які притаманні особі, що залишила слід (визначення статі, віку, зросту, особливостей ходи, професійних навичок тощо);
- з’ясування механізму слідоутворення та пов’язаних з ним обставин події, яка розслідується.

Зазначено, що першочергове значення у реалізації окреслених завдань надійного залучення доказової інформації відіграє криміналістичне вчення про сліди, яке охоплює теоретичні уявлення про виникнення, змінювання, сталість, адекватність та інформаційність відображень реальних об’єктів і практичні рекомендації щодо пошуку, виявлення, фіксації, дослідження слідів та їх ідентифікаційного значення.

Сліди різних предметів (знарядь злочину, інструментів, транспортних засобів тощо) свідчать про перебування цих предметів на конкретних ділянках місця події, але в жодному разі прямо не можуть вказувати на участь у даній події їх володільця, а відображення частини людського тіла або відокремлені його частки чи матеріалізовані результати функцій організму за певних умов можуть однозначно констатувати безпосередній фізичний зв’язок конкретної людини з даним місцем. Зроблено висновок, що сліди-відображення людини дозволяють одержувати надійну інформацію і забезпечувати ототожнення людини на рівні незаперечної достовірності, а тому криміналістичне слідознавство у цій частині потребує різноманітних досліджень і особливого комплексного підходу.

У четвертому підрозділі “Субстанціональні сліди-відображення людини”

доведено, що тотожність особи у розслідуванні надійно встановлюється за допомогою її слідів-відображень, серед яких на особливу увагу науковців заслуговують субстанціональні сліди. До таких автор відносить сліди, що причинно пов'язані з подією і які мають криміналістичне значення, але не відбивають зовнішню будову слідоутворюючого об'єкта (виділення людського організму чи будь-які відокремлення). Зазначено, що, враховуючи розвиток мікробіологічних, генетичних та інших методів досліджень, такого роду сліди виходять на один рівень з будь-якими іншими слідами-відображеннями. Аргументується, що до слідів-відображень людини поряд з вищезгаданими треба віднести не тільки кров, сперму, слину, піт, слиз, сечу, кал, волосся, шкіру та інші речовини і частки біологічного походження але й запах і голос.

Доведено, що процес розширення можливостей слідчого в галузі застосування криміналістичної техніки у роботі зі слідами-відображеннями є об'єктивно закономірним. Цей процес повинен зміцнюватись через розширення меж застосування знань й навичок спеціалістів, особливо під час використання у збиранні інформації із субстанціональних слідів-відображень, які відкривають нові можливості у доказуванні.

Автором дисертації запропоновано один з варіантів якнайшвидшого впровадження в офіційну практику розслідування одорологічних методів ототожнення людини.

Відзначено, що судово-фоноскопична експертиза – порівняно новий вид криміналістичних експертиз. За останні роки були створені наукові основи експертизи; визначений її зміст, завдання, об'єкт і предмет; розроблено кілька окремих методик; накопичено досвід у проведенні експертиз. Однак, хоча на сьогоднішній день ще не можна визнати існуючу загальну технологію судової фоноскопії достатньо розробленою, рішуче впроваджувати ототожнення особи за голосом у слідчу та слідову практику.

У висновках викладено теоретичні, практичні та експериментальні результати, що одержані під час проведення дисертаційного дослідження, внесено пропозиції щодо використання слідів-відображень людини у кримінальному судочинстві, а саме:

1. Систему теорії конкретної науки і її зміст складають предмет, термінологія та розвинуті класифікації в окремих її розділах. Наукова класифікація об'єктів, закономірності розвитку яких охоплюються предметом даної науки, в тому числі – слідів у криміналістиці, є одним з наріжних каменів методології цієї науки. Створена у інший спосіб класифікація не може визнаватись науковою і не матиме ефективного практичного застосування.
2. Для визначення встановлених під час досудового слідства відомостей про факти, які можуть за певних умов набути статусу процесуальних доказів, доцільно вважати термін “доказова інформація”. Виходячи з поняття інформації, її видів та завдань, процес

слідоутворення можна розглядати як інформаційний, а наслідки вчиненого злочину (події, що розслідується) як доказову інформацію.

3. Криміналістика досліджує не докази, які можна прямо використати у кримінальному процесі, а будь-які матеріальні зміни (сліди), що виникли на місці події і несуть певну інформацію, котра може допомогти у вирішенні багатьох питань під час розслідування. Тому будь-які відображення людини у навколишньому середовищі, виявлені або змодельовані, можуть використовуватись у судовому пізнанні як надійні джерела доказової інформації.

4. Розглядаючи людину як інтегральний слідоутворюючий об'єкт враховуючи сучасні досягнення в різних галузях, які вже зараз принципово збільшують межі наукових уявлень про індивідуальні властивості людини, можна з впевненістю стверджувати, що будь-які сліди, що залишає людина, є її відображеннями, а тому втрачає сенс широке і вузьке розуміння слідів у криміналістиці. Всі вони, так чи інакше, аж до індивідуальної визначеності, характеризують окремі властивості людини та людини у цілому.

5. За генезисом і механізмом утворення сліди-відображення людини варто поділити на контактні і субстанціональні, а разом з тим категорично відмовитись від вживання терміну “трасологічні сліди”, який побутує у юридичній літературі як синонім поняття “сліди у вузькому значенні слова”, оскільки він є тавтологією і не відповідає сучасному рівню слідознавства.

6. Враховуючи закономірності розвитку пізнавальної функції криміналістики в теорії та практиці криміналістичного слідознавства можна виділити п'ять перспективних напрямів його розвитку:

- розвиток вчення про мікрооб'єкти;
- розвиток системи знань про сліди запахів та їх використання в доказуванні фактів;
- удосконалення існуючих та розробка нових технічних засобів і технологій фіксації і дослідження голосу людини з метою її ототожнення;
- удосконалення і розробка методик встановлення групової належності та проведення індивідуальною ототожнення людини за її біологічними слідами-відображеннями (кров, сперма, слина, волосся, нігті тощо);
- вдосконалення, уточнення та розвиток методик дослідження та класифікації контактних слідів з метою посилення точності виявлення ідентифікаційних ознак і їх використання у ідентифікації та діагностиці об'єктів, створення нових методів.

7. Якщо сліди різних предметів (знарядь злочину, інструментів, транспортних засобів тощо) свідчать про перебування цих предметів у

конкретних ділянках місця події, але в жодному разі прямо не можуть вказувати на участь у даній події їх володільця, то відображення частини людського тіла або відокремлені його частки чи матеріалізовані результати функцій організму людини за певних умов дають змогу незаперечно констатувати безпосередній фізичний зв'язок конкретної людини з даним місцем.

8. Контактні сліди-відображення рук, ніг, зубів та інших частин тіла людини, що становлять предметну галузь трасології, є традиційними надійними ідентифікуючими об'єктами і їх виявлення, фіксація та дослідження ґрунтується на досить ефективних і точних технологіях, які, проте, вимагають постійного удосконалення, особливо в плані розширення категорії слідоутворюючих об'єктів та відшукування нових ідентифікаційних ознак.

9. Всі субстанціональні сліди-відображення та частки людини придатні для ідентифікації конкретної особи. Контактні сліди з нашаруваннями виділень людського організму (пото-жирові або закривавленні сліди рук, сліди зубів, залишки слини тощо) повинні піддаватись комплексному трасологічному та генотипоскопічному дослідженню.

10. Ототожнення людини за запахом (субстанціональний слід-відображення) має незаперечні природничо-наукові підстави. Кінолого-одорологічний експеримент з дотриманням всіх вимог до таких актів (чистота і відтворюваність результатів) цілком може використовуватись у офіційному процесуальному доказуванні.

11. Відомими зараз контактними і субстанціональними слідами-відображеннями людини прояв її властивостей не вичерпується. Криміналістам разом з представниками природничих наук необхідно в плані потреб криміналістичної ідентифікації людини вивчати електро-магнітні, біохімічні, генетичні та будь-які інші прояви її організму.

Додатки містять матеріали кінцевих результатів криміналістичних експертиз слідів-відображень людини, що охарактеризовані у дисертаційному дослідженні.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

1. Перебитюк М. В., Сокиринська О. А. Сучасні криміналістичні можливості виявлення, фіксації та дослідження слідів взуття // Вісник Київського національного університету. Юридичні науки. 1998, вип. 35. – С. 99–102 (0,34 д.а., частка здобувача 0,25 д.а.).

2. Сокиринська О. А. Витоки та сучасний стан розвитку криміналістичного слідознавства в Україні // Вісник академії праці

і соціальних відносин Федерації профспілок України. – 2001. – №3. – С. 82–88 (0,92 д.а.).

3. Сокиринська О. А. Історичні передумови формування предмета криміналістичного слідознавства як розділу криміналістичної техніки // Вісник академії праці і соціальних відносин Федерації профспілок України. – 2002. – №2. – С. 217–220 (0,38 д.а.).

4. Сокиринська О. А. Історичні аспекти формування предмета криміналістики та поняття сліду у криміналістиці // Адвокат. – 2003. – №3. – С. 20–23 (0,55 д.а.).

5. Сокиринська О. А. Сучасні напрями розвитку криміналістичного слідознавства // Держава і право: Збірник наукових праць. – №20. – К.: Ін-т держави і права ім. В.М. Корецького НАН України, 2003. – С. 383–389 (0,48 д.а.).

АНОТАЦІЇ

Сокиринська О.А. Криміналістичні та процесуальні питання ідентифікації людини за слідами-відображеннями. – Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.09 – кримінальний процес і криміналістика; судова експертиза. – Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Київ, 2004.

Дисертацію присвячено теоретичним та практичним питанням криміналістичного слідознавства. Визначено поняття сліду-відображення, створено їх класифікацію. Досліджено процес розвитку та становлення криміналістичної ідентифікації людини за слідами-відображеннями, а також проблеми методології у галузі криміналістики.

Проаналізовано і описано новітні методи дослідження слідів-відображень як в Україні, так й за її межами за допомогою криміналістики, природничих та технічних наук, а також визначено їх місце у системі доказів.

Викладено теоретичні, практичні та експериментальні результати, що одержані під час проведення дисертаційного дослідження, внесено пропозиції щодо використання слідів-відображень людини у більш широкому діапазоні у розслідуванні та судовому розгляді.

Ключові слова: слідознавство, сліди-відображення, контактні сліди, субстанціональні сліди, ідентифікація.

Сокиринская О.А. Криминалистические и процессуальные вопросы идентификации человека по следам-отображениям. – Рукопись.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата юридических наук по специальности 12.00.09 – уголовный процесс и криминалистика; судебная экспертиза. –

Киевский национальный университет имени Тараса Шевченко, Киев, 2004.

Диссертация посвящена теоретическим и практическим вопросам криминалистического следоведения. Определено понятие следа-отображения. Сформулирована позиция автора по поводу разделения понятия следа в широком и узком понимании на основе анализа человека как интегрального следообразующего объекта с учётом данных генетики, биохимии, цитологии, гистологии, одорологии, акустики, фоноскопии, информатики, которые уже сейчас принципиально расширили границы научных представлений о его (человека) индивидуальных особенностях. Сформулирован вывод о том, что любые следы, оставленные человеком, можно считать его отображениями.

Создана принципиально новая классификация следов-отображений человека. Выделены две группы равнозначных по своей информационной ценности следов-отображений – контактные и субстанциональные, а также определены их понятия. Исследован процесс развития и становления криминалистической идентификации человека по следам-отображениям, а также рассматриваются проблемы методологии в отрасли. При рассмотрении теории и практики криминалистического следоведения автор выделяет пять основных направлений его развития: учение о микрообъектах; система знаний о следах запахов; усовершенствование существующих и разработка новых технических средств, технологий фиксации и исследования голоса человека; усовершенствование и разработка методик установления групповой принадлежности и проведение индивидуального отождествления человека по его биологическим следам-отображениям (кровь, сперма, слюна, волосы, ногти и др.); усовершенствование и развитие методик усиления точности обнаружения идентификационных признаков и их использование в идентификационных и диагностических целях при решении отдельных криминалистических задач, создание новых методов исследования и классификации контактных следов.

Подвергнуты анализу и описаны новые методы исследования следов-отображений человека с помощью криминалистики, естественных и технических наук, а также определено их место в системе доказательств. Предлагаются к рассмотрению теоретические, практические и экспериментальные результаты, полученные во время проведения диссертационного исследования, внесено предложение об использовании следов-отображений человека в более широком диапазоне в расследовании и судебном рассмотрении.

Ключевые слова: следоведение, следы-отображения, контактные следы, субстанциональные следы, идентификация.

Sokyrynska O.A. Criminalistic and procedural issues of identification of a person based on traces – reflections. - Manuscript.

Dissertation for the academic degree of the candidate of science (law), specialization 12.00.09. Criminal procedure and Criminalistics; Law expert examination. – The Academy of advocacy of Ukraine, Kyiv, 2004.

The dissertation is devoted to the theoretical and practical issues of criminalistic trace studies. The author gives the notion of trace – reflections and defines – their classification. The process of the development and establishment of criminalistic identification of a person based on a person based on a traces – reflections as well as the problems of methodology in the sphere of criminalistics have been profoundly studied.

The new methods of identification of a person based on traces – reflections both in Ukraine and abroad with the help of criminalistic, natural and technical sciences have been analysed and described. The author shows the role of traces – reflections in the system of evidences.

Theoretical, practical and experimental results, achieved during the conducting of the given dissertation research, have been stated and proposals relative to the use of traces – reflections of a person in the process of investigation have been made.

Key words: trace studies, traces-reflections, contact traces, substantial traces, identification.